

การพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยอย่างยั่งยืน:
พุทธนวัตกรรมทางกฎหมายภายใต้พลวัตการค้ายุคใหม่

LEGAL DEVELOPMENT FOR SUSTAINABLE THAI AGRICULTURAL EXPORTS:
BUDDHIST LEGAL INNOVATION AMID CONTEMPORARY
TRADE DYNAMICS

จุฬา จันท์เมือง
Chula Chanmuang

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

1Doctor of Philosophy Program in Law, Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: ton.ooy2020@gmail.com

Received: 31 August 2026; Revised: 17 September 2026; Accepted: 28 September 2026

การพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยอย่างยั่งยืน: พุทธนวัตกรรมทางกฎหมายภายใต้พลวัตการค้ายุคใหม่

จุฬา จันทรเมือง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคเชิงกฎหมายและเชิงสถาบันที่มีผลต่อการส่งออกสินค้าเกษตรไทยภายใต้พลวัตการค้าระหว่างประเทศยุคใหม่ 2) ศึกษาเปรียบเทียบกลไกทางกฎหมาย มาตรการ และระบบอำนวยความสะดวกด้านการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทยกับประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่เหมาะสม และสังเคราะห์แนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้กับบริบทไทย และ 3) พัฒนาแนวทางการปฏิรูปกฎหมายและรูปแบบพุทธนวัตกรรมทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน คัดเลือกแบบเจาะจงจากภาครัฐ ผู้ประกอบการ นักวิชาการ และตัวแทนเกษตรกร พร้อมผู้ทรงคุณวุฒิสอนทากลุ่มจำนวน 9 คน เครื่องมือได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแนวคำถามสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์กฎหมายเปรียบเทียบ และการสังเคราะห์เชิงบูรณาการ

ผลการวิจัยพบว่า

1) กฎหมายบางส่วนยังไม่รองรับระบบดิจิทัลอย่างสมบูรณ์ การกำกับดูแลกระจายหลายหน่วยงาน มีขั้นตอนซ้ำซ้อน การปรับกฎหมายไม่ทันต่อมาตรฐานการค้าใหม่ และภาระการปฏิบัติตามกฎหมายกระทบผู้ประกอบการรายย่อยสูง 2) การเปรียบเทียบกับเวียดนาม จีน และ ASEAN Single Window พบแนวปฏิบัติสำคัญ ได้แก่ การยื่นข้อมูลครั้งเดียว การรับรองเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ การบริหารความเสี่ยงร่วม และการเชื่อมโยงข้อมูลข้ามพรมแดน และ 3) แนวทางปฏิรูปกฎหมายควรประกอบด้วย Digital Legal Reform, Integrated Regulatory System, Risk-Based Regulation, Adaptive Trade Law และ Inclusive and Sustainable Regulation

องค์ความรู้ที่ได้ คือ D-S-I Legal Innovation Model ประกอบด้วย ธรรมาธิปไตยเป็นฐานคุณค่า สาราณียธรรมเป็นกลไกความร่วมมือ และอิทธิบาท 4 เป็นกลไกขับเคลื่อน สังเคราะห์เป็นแนวคิด Adaptive and Ethical Facilitative Law เพื่อให้กฎหมายส่งออกสินค้าเกษตรไทยมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ปรับตัวได้ และยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนากฎหมาย; การส่งออกสินค้าเกษตร; พุทธนวัตกรรมทางกฎหมาย; การอำนวยความสะดวกทางการค้า; ความยั่งยืน

LEGAL DEVELOPMENT FOR SUSTAINABLE THAI AGRICULTURAL EXPORTS: BUDDHIST LEGAL INNOVATION AMID CONTEMPORARY TRADE DYNAMICS

Chula Chanmuang

Abstract

This research aimed to: 1) analyze legal and institutional problems, limitations, and barriers affecting Thai agricultural exports amid contemporary international trade dynamics; 2) comparatively examine legal mechanisms, measures, and trade facilitation systems for agricultural exports in Thailand and selected jurisdictions with relevant good practices, and synthesize approaches applicable to the Thai context; and 3) develop legal reform guidelines and a Buddhist legal innovation model to promote efficient, equitable, and sustainable Thai agricultural exports. This study employed a qualitative research design. Twenty-five key informants were purposively selected from government agencies, business operators, academics, and farmer representatives, together with nine experts participating in a focus group discussion. The research instruments consisted of a document analysis form, semi-structured interview guidelines, and focus group discussion guidelines. Data were analyzed through content analysis, comparative legal analysis, and integrative synthesis.

The research findings revealed that:

1) some existing laws do not yet fully accommodate digital systems; regulatory responsibilities remain fragmented across multiple agencies; administrative procedures are partly duplicative; legal adaptation has not kept pace with emerging international trade standards; and regulatory compliance imposes relatively greater burdens on small-scale operators; 2) comparison with Vietnam, China, and the ASEAN Single Window identified key good practices, including single submission of information, legal recognition of electronic documents, integrated risk management, and cross-border data connectivity; and 3) legal reform should encompass Digital Legal Reform, an Integrated Regulatory System, Risk-Based Regulation, Adaptive Trade Law, and Inclusive and Sustainable Regulation.

The new knowledge generated from the study is the D-S-I Legal Innovation Model, comprising Dhammādhīpateyya as the value foundation, Sāraṇīyadhamma as the collaborative mechanism, and the Four Iddhipāda as the implementation mechanism. These elements were synthesized into the concept of Adaptive and Ethical Facilitative Law, aimed at making Thailand's agricultural export laws more efficient, equitable, adaptive, and sustainable.

Keywords: Legal Development; Agricultural Exports; Buddhist Legal Innovation; Trade Facilitation; Sustainability

บทนำ

ภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรเป็นฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจไทย ทั้งในด้านการผลิต การจ้างงาน การสร้างรายได้แก่เกษตรกร และการเชื่อมโยงกับตลาดต่างประเทศ ประเทศไทยมีศักยภาพในการผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรหลายประเภท โดยในปี พ.ศ. 2568 การส่งออกสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรของไทยมีมูลค่ารวม 52,072.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 1.709 ล้านล้านบาท แม้มูลค่ารวมจะลดลงร้อยละ 0.4 จากปีก่อน แต่สินค้าอุตสาหกรรมเกษตรกลับขยายตัวร้อยละ 4.1 สะท้อนแนวโน้มการเปลี่ยนผ่านจากการส่งออกวัตถุดิบไปสู่สินค้าแปรรูปและสินค้ามูลค่าสูงมากขึ้น ขณะเดียวกันสินค้าเกษตรบางประเภท โดยเฉพาะข้าวและผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง เผชิญแรงกดดันจากตลาดและการแข่งขันที่สูงขึ้น จึงทำให้การรักษาความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตรไทยไม่อาจพิจารณาเฉพาะด้านปริมาณการผลิตหรือราคาได้อีกต่อไป แต่ต้องครอบคลุมถึงคุณภาพ มาตรฐาน ความปลอดภัย การตรวจสอบย้อนกลับ และความยั่งยืนตลอดห่วงโซ่อุปทาน (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, 2569)

บริบทการค้าโลกในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงจากระบบที่พึ่งพามาตรการภาษีเป็นสำคัญไปสู่ระบบที่มีข้อกำหนดทางกฎหมายและมาตรฐานที่ซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Sanitary and Phytosanitary Measures: SPS) มาตรฐานความปลอดภัยอาหาร ข้อกำหนดด้านสิ่งแวดล้อม การตรวจสอบย้อนกลับ และหลักฐานเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดสินค้า ความตกลง SPS ขององค์การการค้าโลก กำหนดให้มาตรการที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยอาหาร สุขภาพสัตว์ และสุขอนามัยพืชต้องมีพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ มีความจำเป็น และไม่ถูกนำมาใช้ในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติหรือเป็นข้อจำกัดทางการค้า โดยแอมแฟง (World Trade Organization [WTO], 1995) นอกจากนี้ ตลาดสำคัญยังเริ่มเชื่อมโยงการค้ากับความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มข้น เช่น กฎระเบียบว่าด้วยสินค้าที่ปลอดจากการตัดไม้ทำลายป่าของสหภาพยุโรป (EU Deforestation Regulation: EUDR) ซึ่งครอบคลุมสินค้าและผลิตภัณฑ์จากโค โกโก้ กาแฟ ปาล์มน้ำมัน ยางพารา ถั่วเหลือง และไม้ และกำหนดภาระด้านการตรวจสอบและข้อมูลแหล่งผลิต โดยกำหนดเริ่มใช้ข้อมูลผูกพันหลักกับผู้ประกอบการขนาดใหญ่และขนาดกลางตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม ค.ศ. 2026 เป็นต้นไป (European Commission, 2026)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้กฎหมายภายในประเทศกลายเป็นองค์ประกอบโดยตรงของความสามารถในการแข่งขันทางการค้า เนื่องจากกฎหมายต้องทำหน้าที่ทั้งกำกับมาตรฐานสินค้า รับรองความปลอดภัย อำนวยความสะดวกด้านพิธีการ เชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน และสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ระบบรับรองของประเทศ แม้ประเทศไทยได้พัฒนาระบบ National Single Window และการแลกเปลี่ยนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์กับประเทศคู่ค้าอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงปรากฏข้อจำกัดด้านความสอดคล้องระหว่างเทคโนโลยีกับกฎหมาย ตัวอย่างเช่น รายงานประจำปีของกรมศุลกากรระบุว่า ไทยได้พัฒนาการแลกเปลี่ยนใบรับรองสุขอนามัยพืชอิเล็กทรอนิกส์ (e-Phyto Certificate) กับประเทศคู่ค้าหลายประเทศแล้ว แต่การดำเนินงานกับบางประเทศยังต้องใช้เอกสารกระดาษควบคู่กับระบบอิเล็กทรอนิกส์ระหว่างรอการแก้ไขพระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. 2507 เพื่อรองรับระบบ e-Phyto อย่างสมบูรณ์ (กรมศุลกากร, 2568)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนปัญหาสำคัญว่า การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัลเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ หากกฎหมาย ขั้นตอน และอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานมิได้รับการปรับให้สอดคล้องกัน

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีพัฒนาการด้านการอำนวยความสะดวกทางการค้าในระดับที่สำคัญ โดย OECD (2026) พบว่าไทย สิงคโปร์ และมาเลเซียเป็นประเทศที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่นในอาเซียนด้านระบบอัตโนมัติ ความโปร่งใส และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานชายแดน แต่ในภาพรวมของอาเซียนยังคงมีช่องว่างระหว่างการมีกฎระเบียบหรือระบบอำนวยความสะดวกทางการค้ากับการนำไปใช้จริง โดยเฉพาะความสามารถในการทำงานร่วมกันของระบบข้อมูล การบริหารความเสี่ยง และความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (OECD, 2026) ขณะเดียวกัน การประเมินระบบกฎระเบียบของไทยโดย OECD (2025) ชี้ว่า แม้ประเทศไทยมีความก้าวหน้าในการปฏิรูปกฎหมาย การประเมินผลกระทบของกฎหมาย และการทบทวนกฎหมายภายหลังการบังคับใช้ แต่ยังมีช่องว่างทั้งในระดับกรอบกฎหมายและการนำการปฏิรูปไปปฏิบัติจริง จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบการออกแบบและทบทวนกฎหมายบนฐานข้อมูล หลักฐาน และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียให้มากยิ่งขึ้น (OECD, 2025)

ปัญหาดังกล่าวมีความสำคัญเป็นพิเศษต่อการส่งออกสินค้าเกษตร เนื่องจากกระบวนการส่งออกเกี่ยวข้องกับเกษตรกร ผู้รวบรวม ผู้แปรรูป ผู้ส่งออก ห้องปฏิบัติการ หน่วยรับรอง ตลอดจนหน่วยงานของรัฐหลายแห่ง กฎหมายที่มีขั้นตอนซ้ำซ้อน ข้อมูลที่ไม่เชื่อมโยงกัน หรือภาระการปฏิบัติตามกฎที่สูงเกินความจำเป็น ย่อมส่งผลกระทบต่อต้นทุนและระยะเวลาของผู้ประกอบการ โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ในทางกลับกัน การผ่อนคลายกฎหมายโดยมุ่งเฉพาะความรวดเร็วก็อาจกระทบต่อความปลอดภัยของผู้บริโภค สิ่งแวดล้อม และความน่าเชื่อถือของสินค้าไทย ดังนั้น การปฏิรูปกฎหมายจึงต้องสร้างสมดุลระหว่าง การอำนวยความสะดวกทางการค้า การคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ และความสามารถในการปรับตัวต่อมาตรฐานใหม่ของตลาดโลก มากกว่าการลดขั้นตอนทางกฎหมายเพียงด้านเดียว

ในมิตินี้ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้เป็นกรอบจริยธรรมประกอบการออกแบบกฎหมายเพื่อความยั่งยืนได้ โดยมีได้หมายถึงการนำหลักศาสนามาใช้แทนหลักนิติรัฐหรือกฎหมายการค้าระหว่างประเทศ แต่เป็นการสังเคราะห์คุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความพอประมาณ ความรับผิดชอบ การไม่เบียดเบียน การคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสัมมาอาชีวะเข้าสู่กระบวนการออกแบบกฎหมาย งานศึกษาของ Song (2020) ชี้ว่าแนวคิดที่มีรากฐานจากพุทธศาสนาในบริบทไทยสามารถเชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าเป็นกรอบความยั่งยืนได้ ขณะที่งานศึกษาร่วมสมัยเกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์เสนอให้จริยธรรมทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจและธรรมาภิบาล มิใช่เพียงข้อพิจารณาภายหลังการตัดสินใจทางเศรษฐกิจแล้ว (Lounkaew, 2026) แนวคิดดังกล่าวจึงเปิดพื้นที่สำหรับการพัฒนาพุทธนวัตกรรมทางกฎหมายที่สามารถประสานประสิทธิภาพทางการค้าเข้ากับความเป็นธรรมต่อเกษตรกร ผู้ประกอบการ ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

จากสภาพปัญหาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาว่ากฎหมายและโครงสร้างสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกสินค้าเกษตรของไทยมีข้อจำกัดประการใดเมื่อเผชิญกับมาตรฐานและพลวัตการค้าสมัยใหม่ ประเทศที่มีระบบอำนวยความสะดวกและกำกับดูแลการส่งออกสินค้าเกษตรที่มี

ประสิทธิภาพใช้กลไกทางกฎหมายอย่างไร และแนวทางเหล่านั้นสามารถประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทประเทศไทยได้เพียงใด การวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ปัญหาเชิงกฎหมายและเชิงสถาบัน เปรียบเทียบกลไกทางกฎหมายและระบบอำนวยความสะดวกการส่งออกของไทยกับต่างประเทศ และนำผลการศึกษามาสังเคราะห์เป็นแนวทางปฏิรูปกฎหมายควบคู่กับการพัฒนาพหุวัตกรรมทางกฎหมาย เพื่อให้ระบบกฎหมายสามารถส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม สามารถปรับตัวต่อกติกาการค้าระหว่างประเทศและนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคเชิงกฎหมายและเชิงสถาบันที่มีผลต่อการส่งออกสินค้าเกษตรไทยภายใต้พลวัตการค้าระหว่างประเทศยุคใหม่
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกลไกทางกฎหมาย มาตรการ และระบบอำนวยความสะดวกด้านการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทยกับประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่เหมาะสม และสังเคราะห์แนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้กับบริบทของประเทศไทย
3. เพื่อพัฒนาแนวทางการปฏิรูปกฎหมายและรูปแบบพหุวัตกรรมทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และยั่งยืนภายใต้พลวัตการค้าระหว่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยอย่างยั่งยืน: พหุวัตกรรมทางกฎหมายภายใต้พลวัตการค้ายุคใหม่” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การวิเคราะห์กฎหมายเปรียบเทียบ (Comparative Legal Analysis) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายและเชิงสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกสินค้าเกษตรไทย วิเคราะห์กลไกทางกฎหมายและระบบอำนวยความสะดวกทางการค้าของต่างประเทศ ตลอดจนสังเคราะห์แนวทางการปฏิรูปกฎหมายและพัฒนากรอบพหุวัตกรรมทางกฎหมายที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

การวิจัยเอกสารครอบคลุมกฎหมาย นโยบาย เอกสารราชการ และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการกักพืช มาตรฐานสินค้าเกษตร ศุลกากร การอำนวยความสะดวกทางการค้า การจัดทำและประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย ตลอดจนความตกลงและกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศ ได้แก่ WTO Trade Facilitation Agreement กฎว่าด้วยสินค้าที่ปลอดจากการตัดไม้ทำลายป่าของสหภาพยุโรป (EU Deforestation Regulation: EUDR) ระบบ ASEAN Single Window ระบบ National Single Window ของเวียดนาม และระบบกำกับการนำเข้าสินค้าอาหารและสินค้าเกษตรของสาธารณรัฐประชาชนจีน นอกจากนี้ ยังศึกษา

พระไตรปิฎกและเอกสารทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาธิปไตย สารานุกรม และอิทธิบาท 4 เพื่อใช้เป็นฐานในการสังเคราะห์พุทธนวัตกรรมการกฎหมาย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยคัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกฎหมาย การกำกับดูแล และกระบวนการส่งออกสินค้าเกษตร จำนวนทั้งสิ้น 25 คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- 1) เจ้าหน้าที่หรือผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย การกำกับมาตรฐานสินค้าเกษตร ศุลกากร การรับรองสินค้า และการอำนวยความสะดวกด้านการส่งออก
- 2) ผู้ประกอบการ ผู้ส่งออก หรือผู้แทนภาคธุรกิจที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิต การแปรรูป และการส่งออกสินค้าเกษตร
- 3) นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย การค้าระหว่างประเทศ การเกษตร หรือการอำนวยความสะดวกทางการค้า
- 4) ตัวแทนเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ หรือผู้มีส่วนได้เสียในห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร

นอกจากนี้ ผู้วิจัยจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย การค้าระหว่างประเทศ การเกษตร นโยบายสาธารณะ หรือพระพุทธศาสนา เพื่อพิจารณา ถกเถียง และยืนยันความเหมาะสมของข้อเสนอเชิงกฎหมายและกรอบพุทธนวัตกรรมการกฎหมายที่สังเคราะห์จากผลการวิจัย

3. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่

- 1) แบบวิเคราะห์เอกสาร ใช้สำหรับบันทึกและจำแนกข้อมูลจากกฎหมาย ระเบียบ นโยบาย เอกสารราชการ เอกสารระหว่างประเทศ งานวิจัย และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดประเด็นการวิเคราะห์ เช่น หลักการของกฎหมาย อำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน ขั้นตอนการปฏิบัติ ภาระทางกฎหมาย กลไกการอำนวยความสะดวก และข้อจำกัดในการบังคับใช้
- 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับปัญหาจากตัวบทกฎหมาย ขั้นตอนการปฏิบัติ ความซับซ้อนระหว่างหน่วยงาน ภาระการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ การใช้ระบบดิจิทัล การปรับตัวต่อมาตรฐานการค้าระหว่างประเทศ และข้อเสนอในการพัฒนากฎหมาย
- 3) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ ใช้สำหรับพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความสอดคล้องของข้อเสนอเชิงกฎหมายและกรอบพุทธนวัตกรรมการกฎหมาย โดยมุ่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาทั้งในด้านหลักกฎหมาย การนำไปใช้จริง ผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้เสีย และความเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้คำถามและประเด็นการวิเคราะห์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็นลำดับ ดังนี้

- 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากกฎหมายไทย กฎหมายต่างประเทศ ความตกลงระหว่างประเทศ นโยบาย เอกสารราชการ รายงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกสินค้าเกษตร การอำนวยความสะดวกทางการค้า ระบบดิจิทัล และการกำกับดูแลมาตรฐานสินค้า
- 2) ศึกษากฎหมายและระบบอำนวยความสะดวกทางการค้าของประเทศกรณีศึกษา โดยพิจารณาโครงสร้างกฎหมาย การจัดองค์กร อำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน ระบบ National Single Window การเชื่อมโยงข้อมูล และกลไกที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับประเทศไทย
- 3) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการใช้และการบังคับใช้กฎหมาย ขั้นตอนการดำเนินงาน ความซับซ้อนของหน่วยงาน ภาระต้นทุนในการปฏิบัติตามกฎหมาย การปรับตัวต่อมาตรฐานระหว่างประเทศ และข้อเสนอเชิงนโยบายและกฎหมาย
- 4) นำข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อเสนอเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวทางการปฏิรูปกฎหมายและกรอบพุทธนวัตกรรมทางกฎหมาย
- 5) จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน เพื่อวิพากษ์ ตรวจสอบ และยืนยันความเหมาะสมของข้อเสนอ ก่อนนำผลที่ได้มาปรับปรุงเป็นข้อเสนอฉบับสมบูรณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

- 1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ โดยจำแนกข้อมูลตามประเด็นสำคัญ ได้แก่ ปัญหาและข้อจำกัดของตัวบทกฎหมาย กลไกเชิงสถาบัน ความซับซ้อนในการดำเนินงาน ภาระการปฏิบัติตามกฎหมาย ระบบดิจิทัลและการเชื่อมโยงข้อมูล การปรับตัวต่อข้อกำหนดทางการค้า และข้อเสนอในการพัฒนากฎหมาย
- 2) การวิเคราะห์กฎหมายเปรียบเทียบ (Comparative Legal Analysis) ใช้ในการเปรียบเทียบกฎหมายและระบบอำนวยความสะดวกในการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทยกับประเทศกรณีศึกษา โดยพิจารณาในด้านหน้าที่ของกฎหมาย โครงสร้างและอำนาจของหน่วยงาน กลไกการกำกับดูแลระบบดิจิทัล การลดขั้นตอนทางกฎหมาย และประสิทธิผลที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับประเทศไทย
- 3) การสังเคราะห์เชิงบูรณาการ นำผลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการเปรียบเทียบกฎหมายมาสังเคราะห์ตามกรอบปัญหา-กลไกกฎหมาย-หลักคุณค่า-ผลลัพธ์ โดยเชื่อมโยงหลักกฎหมายและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนาแนวทางการปฏิรูปกฎหมายและกรอบพุทธนวัตกรรมทางกฎหมายที่มุ่งส่งเสริมประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม ความรับผิดชอบ และความยั่งยืนของการ

ส่งออกสินค้าเกษตรไทย จากนั้นนำผลการสังเคราะห์เข้าสู่การกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจนได้ข้อเสนอฉบับสมบูรณ์

6. จริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยคำนึงถึงหลักจริยธรรมในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยผู้ให้ข้อมูลจะได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และสิทธิในการเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการวิจัยได้โดยสมัครใจ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจะเก็บรักษาเป็นความลับ และนำเสนอในลักษณะที่ไม่เปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูล เว้นแต่ได้รับความยินยอมอย่างชัดแจ้ง ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความถูกต้องและความซื่อสัตย์ทางวิชาการ โดยอ้างอิงแหล่งข้อมูลตามหลักวิชาการ ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากหลายแหล่ง และไม่นำเสนอข้อมูลที่บิดเบือนจากข้อเท็จจริง ทั้งนี้ กระบวนการเก็บข้อมูลจากมนุษย์จะดำเนินการภายหลังได้รับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของหน่วยงานหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องตามระเบียบที่กำหนด

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคเชิงกฎหมายและเชิงสถาบันที่มีผลต่อการส่งออกสินค้าเกษตรไทยภายใต้พลวัตการค้าระหว่างประเทศยุคใหม่

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญมิได้เกิดจากการขาดกฎหมายหรือกลไกของรัฐ แต่เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างกฎหมายเดิม โครงสร้างการบริหารที่เกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน การเปลี่ยนผ่านสู่ระบบดิจิทัล และข้อกำหนดทางการค้าระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยสามารถสังเคราะห์ได้ 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. กฎหมายบางส่วนยังไม่รองรับการค้าดิจิทัลอย่างสมบูรณ์ ผลการวิเคราะห์เอกสารพบว่า แม้ประเทศไทยพัฒนาระบบ National Single Window และการรับรองเอกสารอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มขึ้น แต่กฎหมายบางฉบับยังมีโครงสร้างที่อิงกับเอกสารและกระบวนการแบบเดิม ตัวอย่างสำคัญคือการออกใบรับรองสุขอนามัยพืช ซึ่งประเทศไทยได้พัฒนาระบบ e-Phyto และเชื่อมโยงข้อมูลกับประเทศคู่ค้าแล้ว แต่บางกรณียังต้องใช้เอกสารกระดาษควบคู่ระหว่างรอการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดช่องว่างระหว่างระบบเทคโนโลยีกับฐานกฎหมายที่รองรับ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สะท้อนในทิศทางเดียวกันว่า “ระบบอิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้การส่งออกเร็วขึ้นมาก แต่บางขั้นตอนยังต้องกลับไปใช้เอกสารเดิม ทำให้ผู้ประกอบการต้องทำทั้งสองระบบควบคู่กัน” (ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐ, G01, สัมภาษณ์)

2. โครงสร้างการกำกับดูแลกระจายอยู่หลายหน่วยงานและยังมีความซ้ำซ้อน การส่งออกสินค้าเกษตรเกี่ยวข้องกับหน่วยงานด้านศุลกากร การเกษตร มาตรฐานสินค้า ความปลอดภัยอาหาร การตรวจรับรอง และการออกใบอนุญาต แม้แต่ละหน่วยงานมีอำนาจหน้าที่เฉพาะตามกฎหมาย แต่ผู้ประกอบการยังต้องติดต่อหลายหน่วยงานและจัดเตรียมข้อมูลที่มีลักษณะใกล้เคียงกันหลายครั้ง ระบบ National Single Window ช่วยลดข้อจำกัดบางส่วน แต่การเชื่อมโยงข้อมูลและกระบวนการระหว่างหน่วยงานยังไม่สมบูรณ์ ผู้ประกอบการ

รายหนึ่งสะท้อนว่า “ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง แต่อยู่ที่ต้องประสานหลายหน่วยงาน แต่ละแห่งมีแบบฟอร์มและเงื่อนไขต่างกัน หากข้อมูลเชื่อมกันได้จริงจะลดทั้งเวลาและต้นทุนได้มาก” (ผู้ประกอบการส่งออก, E03, สัมภาษณ์)

3. การปรับปรุงกฎหมายยังไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของกติกการค้าระหว่างประเทศ แม้ประเทศไทยมีกลไกการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายและการประเมินผลกระทบของกฎหมาย แต่กฎเกณฑ์ของประเทศคู่ค้าปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช การตรวจสอบย้อนกลับ มาตรฐานสิ่งแวดล้อม และข้อกำหนดด้านความยั่งยืน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างระยะเวลาการปรับปรุงกฎหมายภายในประเทศกับความเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางการค้า นักวิชาการที่ให้ข้อมูลเห็นว่า “กฎหมายส่งออกไม่ควรรอให้เกิดปัญหาแล้วจึงแก้ไข แต่ควรมีระบบติดตามกฎของประเทศคู่ค้าและทบทวนกฎหมายไทยอย่างต่อเนื่อง เพราะมาตรฐานการค้าเปลี่ยนเร็วกว่าวงรอบการแก้กฎหมาย” (นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ, A02, สัมภาษณ์)

4. กติกการค้าสมัยใหม่ขยายจากการควบคุมตัวสินค้าไปสู่การกำกับตลอดห่วงโซ่อุปทาน ผลการศึกษาพบว่า ตลาดต่างประเทศให้ความสำคัญมากขึ้นกับแหล่งที่มาของสินค้า กระบวนการผลิต การใช้ที่ดิน สิ่งแวดล้อม และการตรวจสอบย้อนกลับ ตัวอย่างเช่น EUDR กำหนดให้สินค้าบางประเภทต้องสามารถพิสูจน์แหล่งผลิตและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการตัดไม้ทำลายป่าได้ ส่งผลให้ระบบกฎหมายและฐานข้อมูลของไทยต้องสามารถเชื่อมโยงตั้งแต่เกษตรกร แปลงผลิต ผู้รวบรวม ผู้แปรรูป ไปจนถึงผู้ส่งออก ดังนั้น ความสามารถในการแข่งขันจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการพิสูจน์ข้อมูลตลอดห่วงโซ่การผลิตด้วย

5. ภาระการปฏิบัติตามกฎหมายส่งผลต่อผู้ประกอบการและเกษตรกรแต่ละระดับไม่เท่ากัน มาตรฐานและข้อกำหนดใหม่ทำให้เกิดต้นทุนด้านการรับรอง การจัดเก็บข้อมูล การตรวจสอบย้อนกลับ และการปรับระบบการผลิต ซึ่งผู้ประกอบการขนาดใหญ่สามารถรองรับได้มากกว่าผู้ประกอบการรายย่อยและเกษตรกร จึงมีความเสี่ยงที่การยกระดับมาตรฐานจะสร้างภาระเกินสัดส่วนแก่ผู้มีส่วนได้เสียบางกลุ่ม ตัวแทนเกษตรกรให้ข้อสังเกตว่า “เกษตรกรเข้าใจว่ามาตรฐานเป็นเรื่องจำเป็น แต่ปัญหาคือค่าใช้จ่าย เอกสาร และการใช้ระบบดิจิทัล หากไม่มีหน่วยงานช่วยตั้งแต่ต้น เกษตรกรรายเล็กจะเข้าสู่ตลาดส่งออกได้ยาก” (ตัวแทนเกษตรกร, F02, สัมภาษณ์)

โดยสรุป อุปสรรคต่อการส่งออกสินค้าเกษตรไทยมีลักษณะเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) กฎหมายยังไม่รองรับระบบดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ 2) การกำกับดูแลกระจายหลายหน่วยงาน 3) การปรับกฎหมายยังไม่ทันต่อพลวัตการค้า 4) กติกการค้าใหม่ขยายสู่การกำกับตลอดห่วงโซ่อุปทาน และ 5) ภาระการปฏิบัติตามกฎหมายกระทบผู้ประกอบการแต่ละระดับไม่เท่ากัน ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นในการปรับบทบาทของกฎหมายจากการควบคุมการส่งออกเป็นหลัก ไปสู่การอำนวยความสะดวก การบูรณาการข้อมูล การบริหารความเสี่ยง และการสร้างความสามารถในการปรับตัวต่อกติกการค้าระหว่างประเทศ โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมของผู้มีส่วนได้เสียตลอดห่วงโซ่อุปทาน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกลไกทางกฎหมาย มาตรการ และระบบอำนวยความสะดวกด้านการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทยกับประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่เหมาะสม และสังเคราะห์แนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้กับบริบทของประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยมีพัฒนาการด้าน National Single Window และการเชื่อมโยงเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในระดับค่อนข้างสูง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับเวียดนาม จีน และกรอบ ASEAN Single Window ยังพบประเด็นที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดได้ โดยเฉพาะการรับรองสถานะทางกฎหมายของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ การลดการยื่นข้อมูลซ้ำ การบูรณาการหน่วยงาน การกำกับตามระดับความเสี่ยง และการเชื่อมโยงข้อมูลข้ามพรมแดน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบกลไกทางกฎหมาย

ประเด็นเปรียบเทียบ	ประเทศไทย	เวียดนาม	สาธารณรัฐประชาชนจีน	ASEAN Single Window	แนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้กับไทย
1. โครงสร้างกฎหมายและกลไกหลัก	ใช้กฎหมายหลายฉบับตามประเภทสินค้าและภารกิจของหน่วยงาน เช่น ศุลกากร กักพืช มาตรฐานสินค้าเกษตร และความปลอดภัยอาหาร โดยกรมศุลกากรทำหน้าที่หลักด้าน NSW	กฎหมายศุลกากรและกฎลำดับรองกำหนด National Single Window เป็นช่องทางกลางสำหรับการยื่นเอกสารศุลกากร ใบอนุญาต และผลการตรวจของหน่วยงานรัฐ โดยกำหนดบทบาทของกระทรวงการคลังและหน่วยงานเฉพาะด้านค่อนข้างชัดเจน	ใช้ระบบกำกับแบบรวมศูนย์ผ่าน General Administration of Customs of China (GACC) โดยกฎหมายให้อำนาจกำกับ การขึ้นทะเบียน ตรวจสอบ และบริหารความเสี่ยงของผู้ผลิตอาหารจากต่างประเทศ อย่างชัดเจน	มี Protocol on the Legal Framework to Implement the ASW เป็นฐานกฎหมายรองรับธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ข้ามพรมแดน และให้ e-Form D มีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่า	พัฒนากฎหมายกลางหรือบทบัญญัติร่วมเพื่อกำหนดสถานะของข้อมูลและเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ระหว่างหน่วยงานและลดการพึ่งพากฎหมายรายฉบับ

ประเด็น เปรียบเทียบ	ประเทศไทย	เวียดนาม	สาธารณรัฐ ประชาชนจีน	ASEAN Single Window	แนวทางที่ สามารถ ประยุกต์ใช้กับ ไทย
				เอกสาร กระดาษ	
2. ระบบ Single Window และการยื่น ข้อมูล	NSW เชื่อมโยง G2G, G2B และ B2B รองรับใบอนุญาต ใบรับรอง และ e- Payment ปัจจุบัน เชื่อมโยงหน่วยงาน ของรัฐจำนวนมาก และกำลังพัฒนา ระบบ Single Submission/Single Entry	VNSW กำหนดให้ ผู้ประกอบการยื่น คำขอ ใบอนุญาต ใบรับรอง และ เอกสารศุลกากร ผ่านช่องทางเดียว และหน่วยงานรัฐ ใช้ข้อมูลร่วมกัน ผ่านระบบ เดียวกัน	International Trade Single Window ใช้เป็น ช่องทางสำคัญ สำหรับ กระบวนการ ศุลกากรและการ กำกับสินค้า โดย มีการรวม ขั้นตอนการ สำแดงและการ ประเมินความ เสี่ยงมากขึ้น เช่น ระบบ two- step declaration	เชื่อม National Single Window ของประเทศ สมาชิกเข้า ด้วยกัน และ รองรับการ แลกเปลี่ยน e-Form D, ACDD และ เริ่มขยายสู่ e- Phyto	ยกระดับ NSW จากช่องทาง เชื่อมข้อมูล ไปสู่หลัก Submit Once-Use Many Times ให้ข้อมูลชุด เดียวใช้ได้กับ ทุกหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง
3. เอกสาร และ ใบรับรอง ทางการ เกษตร	ไทยเชื่อม e-Phyto กับอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ และอยู่ระหว่าง ทดสอบกับบาง ประเทศ แต่บางกรณี ยังต้องใช้เอกสาร กระดาษควบคู่ จนกว่าจะปรับ กฎหมายกักพืช	VNSW รองรับ กระบวนการออก ใบรับรอง สุขอนามัยพืช สำหรับการ ส่งออก/ส่งออก ซ้ำ รวมทั้ง ขั้นตอนตรวจสัตว์ และสินค้าเกษตร	กำหนดระบบขึ้น ทะเบียนผู้ผลิต อาหาร ต่างประเทศและ การตรวจสอบ ตามประเภท และระดับความ เสี่ยง โดยข้อมูล การรับรองเชื่อม กับกระบวนการ	ตั้งแต่ปี 2024 ใช้ e-Form D เต็มรูปแบบ และในปี 2025 ไทย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ เริ่ม แลกเปลี่ยน	แก้กฎหมาย ไทยให้เอกสาร e-Phyto และ ใบรับรอง อิเล็กทรอนิกส์ มีผลทาง กฎหมายโดย สมบูรณ์ และ กำหนดหลัก

ประเด็น เปรียบเทียบ	ประเทศไทย	เวียดนาม	สาธารณรัฐ ประชาชนจีน	ASEAN Single Window	แนวทางที่ สามารถ ประยุกต์ใช้กับ ไทย
		หลายประเภท ผ่านระบบกลาง	อนุญาตเข้าสู่ ตลาดจีน	e-Phyto ผ่าน ASW	digital by default
4. การ บริหารความ เสี่ยง	มีการตรวจสอบตาม กฎหมายเฉพาะ สินค้า แต่โครงสร้าง การประเมินความ เสี่ยงยังแยกตาม หน่วยงาน	กฎหมายเปิดให้ ผู้ประกอบการที่ มีประวัติดีได้รับ สิทธิประโยชน์ ด้านพิธีการและ การตรวจปล่อย สินค้า รวมถึงการ จัดลำดับ ความสำคัญของการ ตรวจ	ใช้แนวทาง risk- based regulation อย่างเด่นชัด โดยกำหนดวิธี ขึ้นทะเบียน เอกสาร และ ระดับการตรวจ แตกต่างกันตาม ระดับความเสี่ยง ของสินค้าและผู้ ผลิต	มุ่งสร้าง มาตรฐานร่วม ในการ แลกเปลี่ยน ข้อมูล เพื่อ สนับสนุนการ ตรวจสอบที่มี ประสิทธิภาพ และลดการ ทำงานซ้ำ	พัฒนาระบบ Integrated Risk Management ระหว่าง ศุลกากร เกษตร อาหาร และหน่วย รับรอง เพื่อให้ สินค้าความ เสี่ยงต่ำผ่านได้ รวดเร็วขึ้น
5. การบูร ณาการ ระหว่าง หน่วยงาน	มีการเชื่อมโยงข้อมูล ผ่าน NSW แต่ฐาน อำนาจตามกฎหมาย และกระบวนการ อนุมัติยังคงอยู่กับ หลายหน่วยงาน	กฎหมาย กำหนดให้ หน่วยงานภาครัฐ รับ ส่ง และ แลกเปลี่ยนผล การดำเนินการ ผ่าน National Single Window โดยลดความ จำเป็นในการยื่น เอกสารเดิมซ้ำ	GACC มีบทบาท สูงในการกำกับ ศุลกากร ความ ปลอดภัยอาหาร และการขึ้น ทะเบียนผู้ผลิต จากต่างประเทศ จึงลดการ กระจายอำนาจ ระหว่างหลาย หน่วยงานใน ขั้นตอนนำเข้า	มี ASW Steering Committee พร้อม คณะทำงาน ด้านเทคนิค และกฎหมาย ทำหน้าที่ ประสาน นโยบาย มาตรฐาน ข้อมูล และ ประเด็น กฎหมาย	จัดตั้งกลไก เจ้าภาพ ระดับชาติที่มี อำนาจกำกับ มาตรฐาน ข้อมูล กระบวนการ และการ เชื่อมโยง หน่วยงาน อย่างต่อเนื่อง

ประเด็น เปรียบเทียบ	ประเทศไทย	เวียดนาม	สาธารณรัฐ ประชาชนจีน	ASEAN Single Window	แนวทางที่ สามารถ ประยุกต์ใช้กับ ไทย
				ระหว่าง ประเทศ สมาชิก	
6. การ เชื่อมโยง ข้าม พรมแดน	ไทยเชื่อม e-Form D, ACDD, e-Phyto และ e-CO กับ ประเทศคู่ค้าเพิ่มขึ้น อย่างต่อเนื่อง	VNSW เชื่อมโยง กับ ASEAN Single Window และรองรับการ แลกเปลี่ยนข้อมูล ภายใต้พันธกรณี ระหว่างประเทศ	จีนกำลังขยาย การใช้ Single Window และ การแลกเปลี่ยน ข้อมูลกับ ประเทศคู่ค้า พร้อมใช้ระบบ กำกับผู้ผลิตต้น ทาง	ASW 2.0 มี เป้าหมาย เชื่อมกับจีน ญี่ปุ่น เกาหลี ใต้ และ สหรัฐอเมริกา และพัฒนา มาตรฐานทาง กฎหมายกับ เทคนิคให้ รองรับ paperless trade ข้าม ภูมิภาค	กำหนด ยุทธศาสตร์ Cross-border Agricultural Data Exchange สำหรับ e- Phyto, e-CO, e-Food Safety และ ข้อมูล traceability กับตลาดหลัก
7. จุดเด่น สำคัญ	มีโครงสร้างพื้นฐาน NSW ที่พัฒนาแล้ว และเชื่อมโยง ASEAN ได้จริง	เด่นด้านการ กำหนดให้ข้อมูล และผลอนุมัติของ หน่วยงานรัฐไหล ผ่านระบบเดียว ตามฐานกฎหมาย	เด่นด้านการ กำกับแบบรวม ศูนย์และ risk- based regulation ที่ เชื่อมการขึ้น ทะเบียนผู้ผลิต กับสิทธิในการ เข้าสู่ตลาด	เด่นด้านการ ให้ผลทาง กฎหมายแก่ เอกสาร อิเล็กทรอนิกส์ ข้ามประเทศ และการสร้าง มาตรฐานร่วม	ไทยควรสาน ข้อดีทั้ง 3 ระบบ คือ Single Submission + Risk-based Regulation + Cross-border Legal Recognition

จากการเปรียบเทียบสามารถสังเคราะห์ได้ว่า แนวทางที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยไม่ควรเป็น การนำระบบของประเทศใดประเทศหนึ่งมาใช้ทั้งหมด แต่ควรเป็นการผสมผสานแนวปฏิบัติที่เหมาะสม โดยมีสาระสำคัญ 5 ประการ คือ 1) การรับรองสถานะทางกฎหมายของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์อย่างสมบูรณ์ 2) การใช้หลัก Single Submission หรือยื่นข้อมูลครั้งเดียวใช้ได้หลายหน่วยงาน 3) การบริหารความเสี่ยงร่วมกันระหว่างหน่วยงาน 4) การสร้างกลไกเจ้าภาพเพื่อบูรณาการข้อมูลและกระบวนการ และ 5) การขยายการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางการเกษตรข้ามพรมแดน โดยเฉพาะ e-Phyto, e-CO และข้อมูลการตรวจสอบย้อนกลับ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาแนวทางการปฏิรูปกฎหมายและรูปแบบพหุชนวัตกรรมทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และยั่งยืนภายใต้พลวัตการค้าระหว่างประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า การปฏิรูปกฎหมายไม่ควรมุ่งเฉพาะการแก้ไขกฎหมายรายฉบับ แต่ควรปรับทั้งระบบให้เชื่อมโยง กฎหมาย สถาบัน ข้อมูลดิจิทัล การบริหารความเสี่ยง และคุณค่าทางจริยธรรม เข้าด้วยกัน โดยสังเคราะห์เป็นแนวทางการปฏิรูป 5 ด้าน และพัฒนาเป็นรูปแบบพหุชนวัตกรรมทางกฎหมาย ดังนี้

1. แนวทางการปฏิรูปกฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทย

ตารางที่ 2 แนวทางการปฏิรูปกฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทย

แนวทางปฏิรูป	สาระสำคัญ	ผลที่คาดว่าจะเกิด
1. Digital Legal Reform	ปรับปรุงกฎหมายให้รองรับ e-Document, e-Phyto, e-Certificate และลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างสมบูรณ์ โดยใช้หลัก Digital by Default	ลดเอกสาร ลดเวลา และลดต้นทุนการส่งออก
2. Integrated Regulatory System	เชื่อมโยงกฎหมาย หน่วยงาน และฐานข้อมูล โดยกำหนดหลัก Single Submission ให้ผู้ประกอบการส่งข้อมูลครั้งเดียวและหน่วยงานใช้ร่วมกัน	ลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพภาครัฐ
3. Risk-Based Regulation	เปลี่ยนจากการตรวจสอบแบบเดียวกันทั้งหมดเป็นการกำกับตามระดับความเสี่ยงของสินค้า ผู้ประกอบการ และประวัติการปฏิบัติตามกฎหมาย	ลดภาระผู้ประกอบการที่มีความเสี่ยงต่ำและเพิ่มประสิทธิภาพการตรวจสอบ
4. Adaptive Trade Law	จัดตั้งกลไกติดตามกฎของประเทศคู่ค้าและทบทวนกฎหมายไทยอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะ SPS, traceability, EUDR และมาตรฐานสิ่งแวดล้อม	ทำให้กฎหมายไทยปรับตัวทันต่อพลวัตการค้าโลก
5. Inclusive and Sustainable Regulation	กำหนดมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อย เช่น ระบบข้อมูลกลาง การ	ลดความเหลื่อมล้ำและป้องกันไม่ให้รายย่อยถูกกีดกันออกจากตลาดส่งออก

แนวทางปฏิรูป	สาระสำคัญ	ผลที่คาดว่าจะเกิด
รับรองร่วม การให้คำปรึกษา และการลดต้นทุน การปฏิบัติตามกฎหมาย		

ผลการสังเคราะห์แสดงให้เห็นว่า การปฏิรูปกฎหมายควรเปลี่ยนจากแนวคิดกฎหมายเพื่อควบคุมไปสู่กฎหมายเพื่ออำนวยความสะดวก กำกับความเสี่ยง และสร้างความสามารถในการปรับตัว พร้อมรักษาความปลอดภัย คุณภาพสินค้า และประโยชน์สาธารณะ

2. รูปแบบพุทธนวัตกรรมทางกฎหมาย

จากผลการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบพุทธนวัตกรรมทางกฎหมาย D-S-I Legal Innovation Model โดยนำหลักธรรม 3 ชุด ได้แก่ ธรรมาธิปไตย สาราณียธรรม 6 และอิทธิบาท 4 มาเป็นกรอบคุณค่าในการออกแบบและขับเคลื่อนการปฏิรูปกฎหมาย ดังนี้

1) D – Dhammādhīpateyya ธรรมาธิปไตย กฎหมายบนฐานความถูกต้องและประโยชน์ส่วนรวม หลักธรรมาธิปไตยปรากฏในอาธิปไตยยสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ซึ่งจำแนกอธิปไตยออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ อัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธัมมาธิปไตย โดยธัมมาธิปไตยหมายถึงการถือธรรมเป็นใหญ่ในการกำกับการประพจน์และการตัดสินใจ (อง.ตีก. (ไทย) 20/40/201–204) เมื่อนำมาประยุกต์ในทางกฎหมาย ธรรมาธิปไตยจึงหมายถึงการออกแบบและใช้อำนาจทางกฎหมายบนฐานของความถูกต้อง เหตุผล ความเป็นธรรม ความโปร่งใส และประโยชน์ส่วนรวม สอดคล้องกับแนวคิดในพุทธธรรม ที่อธิบายการดำเนินชีวิตและการจัดระบบสังคมโดยอาศัยธรรม ความจริง และความสัมพันธ์ตามเหตุปัจจัยเป็นฐานในการพิจารณา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2564) สำหรับการส่งออกสินค้าเกษตร หลักธรรมาธิปไตยจึงทำหน้าที่เป็นหลักกำกับให้การออกแบบกฎหมายสร้างสมดุลระหว่างความสามารถในการแข่งขัน ความปลอดภัยของผู้บริโภค สิทธิและโอกาสของเกษตรกร ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และประโยชน์สาธารณะ โดยไม่ให้อำนาจของหน่วยงานหรือผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มอยู่เหนือวัตถุประสงค์ของกฎหมาย

2) S – Sāraṇīyadhamma สาราณียธรรม 6 การบูรณาการ ความร่วมมือ และความเป็นธรรม หลักสาราณียธรรม 6 ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง โดยเฉพาะปฐมสาราณียสูตรและทุติยสาราณียสูตร อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต และปรากฏในสังคีตสูตร ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม สาราณโภคิตา สีสสามัญญตา และทิกขุสามัญญตา ซึ่งเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์ ความไม่วิวาท ความสามัคคี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (อง.ฉก. (ไทย) 22/11–12/426–428; ที.ปา. (ไทย) 11/324/321–322) เมื่อนำมาประยุกต์กับการปฏิรูปกฎหมาย สาราณียธรรมสามารถใช้เป็นฐานของการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมและการทำงานเชิงบูรณาการ โดยเฉพาะสาราณโภคิตา สามารถประยุกต์กับการใช้ข้อมูลและทรัพยากรร่วมกันอย่างเป็นธรรม ส่วนสีสสามัญญตา สอดคล้องกับการสร้างมาตรฐานและกติกาที่ใช้ร่วมกัน และทิกขุสามัญญตาเชื่อมโยงกับการสร้างความเข้าใจร่วมระหว่างรัฐ ผู้ส่งออก เกษตรกร และหน่วยงานกำกับ หลักสาราณียธรรมจึงช่วยเปลี่ยนระบบการกำกับที่

แยกส่วนไปสู่ collaborative governance โดยให้หน่วยงานและผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกา แลกเปลี่ยนข้อมูล และรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ร่วมกันตลอดห่วงโซ่อุปทาน

3) I – Iddhipāda อิทธิบาท 4 การขับเคลื่อนกฎหมายสู่ผลสัมฤทธิ์ หลักอิทธิบาท 4 ปรากฏในอิทธิบาทสังยุต สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค โดยเฉพาะวิภังคสูตร ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และ วิมังสา ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จ (ส.ม. (ไทย) 19/372/406–407; 19/1179/409) เมื่อนำมาประยุกต์กับการปฏิรูปกฎหมาย ฉันทะ หมายถึง การกำหนดเป้าหมายและเจตจำนงร่วมในการพัฒนากฎหมาย วิริยะ คือ ความต่อเนื่องและความเพียรในการขับเคลื่อนการปฏิรูป จิตตะ คือ การเอาใจใส่ ติดตาม และรับผิดชอบต่อผลของกฎหมาย และวิมังสา คือ การตรวจสอบ วิเคราะห์ ประเมินผล และปรับปรุงกฎหมายโดยใช้ข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์

ในมิตินี้ อิทธิบาท 4 จึงเป็นกลไกที่สนับสนุนแนวคิด Adaptive Trade Law กล่าวคือ กฎหมายต้องสามารถเรียนรู้จากผลการบังคับใช้ ติดตามข้อกำหนดของประเทศคู่ค้า ประเมินผลสัมฤทธิ์ และปรับตัวอย่างต่อเนื่อง แทนการรอแก้ไขเฉพาะเมื่อเกิดปัญหา ดังนั้น พุทธนวัตกรรมทางกฎหมายที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยนี้เป็นการนำชื่อหลักธรรมมาเชื่อมโยงกับกฎหมาย และเป็นการนำโครงสร้างคุณค่าทางพระพุทธศาสนามาใช้กับการออกแบบกระบวนการดำเนินงานและการประเมินผลของกฎหมาย เพื่อพัฒนาระบบกฎหมายการส่งออกสินค้าเกษตรไทยให้เป็นกฎหมายเชิงอำนวยความสะดวกและปรับตัวบนฐานคุณธรรม หรือ Adaptive and Ethical Facilitative Law ซึ่งมุ่งให้เกิดผลลัพธ์ 3 ประการ ได้แก่ ประสิทธิภาพ (Efficiency) ความเป็นธรรม (Equity) และความยั่งยืน (Sustainability)

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยพิจารณาข้อค้นพบสำคัญจากการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์กฎหมายเปรียบเทียบ และการสนทนากลุ่ม แล้วนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายเหตุผลของข้อค้นพบ ตลอดจนแสดงให้เห็นประเด็นที่สอดคล้อง แตกต่าง และองค์ความรู้ที่การวิจัยครั้งนี้เพิ่มเติมจากงานเดิม ดังนี้

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการส่งออกสินค้าเกษตรไทยมิได้เกิดจากการขาดกฎหมายเป็นสำคัญ แต่เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างกฎหมายเดิมกับระบบการค้าดิจิทัล การกระจายอำนาจกำกับดูแลในหลายหน่วยงาน ความซ้ำซ้อนของขั้นตอน การปรับกฎหมายที่ไม่ทันต่อมาตรฐานการค้าระหว่างประเทศ และต้นทุนการปฏิบัติตามกฎหมายที่ส่งผลต่อผู้ประกอบการรายย่อยมากกว่าผู้ประกอบการขนาดใหญ่ ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าอุปสรรคทางกฎหมายของการส่งออกสินค้าเกษตรมีลักษณะเป็นปัญหาเชิงระบบมากกว่าปัญหาของกฎหมายรายฉบับ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Pongtanapaisan (2024) ซึ่งศึกษาผลของมาตรการที่มีใช้ภาษีต่อการส่งออกสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรของไทย และพบว่ามาตรการ SPS และ TBT ให้ผลแตกต่างกันตามประเภทสินค้า กล่าวคือ บางมาตรการสามารถส่งเสริมความน่าเชื่อถือและการค้าได้ ขณะที่บางมาตรการกลับสร้าง

ข้อจำกัดต่อการส่งออก ผลดังกล่าวสนับสนุนข้อค้นพบของการวิจัยนี้ว่า มาตรฐานการค้าระหว่างประเทศไม่ควรถูกมองว่าเป็นเพียงอุปสรรค แต่เป็นเงื่อนไขที่กฎหมายไทยต้องมีศักยภาพในการปรับตัวและช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทิศทางเดียวกัน Santeramo and Lamona (2019) จากการทบทวนและวิเคราะห์อภิมานเกี่ยวกับมาตรการที่มีใช้ภายในสินค้าเกษตรและอาหาร พบว่าผลของมาตรการดังกล่าวมีทั้งด้านส่งเสริมและจำกัดการค้า ขึ้นอยู่กับชนิดของมาตรการ ลักษณะสินค้า และบริบทการบังคับใช้ จึงสนับสนุนข้อเสนอของงานวิจัยนี้ว่า การปฏิรูปกฎหมายไทยไม่ควรมุ่งลดมาตรฐาน แต่ควรมุ่งลดความซ้ำซ้อนและต้นทุนที่ไม่จำเป็น พร้อมพัฒนาระบบให้สามารถตอบสนองมาตรฐานใหม่ได้อย่างรวดเร็ว

ประเด็นเรื่องผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อยยังสอดคล้องกับ Nupung, Oosterveer, and Mol (2023) ซึ่งศึกษาการยอมรับมาตรฐาน RSPO และ Thai-GAP ของเกษตรกรปาล์มน้ำมันรายย่อยในประเทศไทย พบว่า ปัจจัยด้านความเชื่อมั่น การรวมกลุ่มเกษตรกร ค่าใช้จ่าย และลักษณะของระบบรับรองมีผลต่อการตัดสินใจเข้าสู่มาตรฐานอย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นว่าการกำหนดมาตรฐานโดยไม่มีระบบสนับสนุนที่เหมาะสมอาจทำให้เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถเข้าถึงระบบรับรองได้ แม้มาตรฐานนั้นจะมีเป้าหมายด้านความปลอดภัยและความยั่งยืนก็ตาม ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ Kassem et al. (2021) ซึ่งศึกษาการปฏิบัติตามมาตรฐาน GlobalGAP ของเกษตรกรส้มรายย่อย และพบว่าอุปสรรคสำคัญประกอบด้วยต้นทุน เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การขาดข้อมูล การสนับสนุนจากสถาบัน และข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยอุปสรรคด้านการสนับสนุนจากสถาบันมีความสำคัญสูงสุด ข้อค้นพบนี้ช่วยอธิบายผลของงานวิจัยปัจจุบันว่า ภาระจากกฎหมายและมาตรฐานใหม่ไม่ได้เกิดเฉพาะจากเนื้อหาของกฎ แต่เกิดจากศักยภาพของระบบรัฐในการช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามกฎหมายสามารถปฏิบัติได้จริงด้วย นอกจากนี้ Ajwang (2020) พบว่า การกำกับดูแลแบบตอบสนองต่อบริบท (responsive regulation) สามารถลดต้นทุนและช่วยรักษาเกษตรกรรายย่อยให้อยู่ในห่วงโซ่อุปทานส่งออกผักและผลไม้ได้ โดยเกษตรกรไม่ควรถูกมองว่าเป็นเพียงผู้รับคำสั่งจากระบบกำกับ แต่ควรได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมและสะท้อนข้อจำกัดของตนเอง ผลดังกล่าวสนับสนุนข้อค้นพบของการวิจัยนี้ที่เสนอว่า กฎหมายส่งออกสินค้าเกษตรควรใช้หลักความได้สัดส่วนและการกำกับตามความเสี่ยง เพื่อไม่ให้กฎเกณฑ์เดียวกันสร้างภาระเกินสมควรต่อผู้ประกอบการทุกระดับ

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า แนวปฏิบัติที่เหมาะสมจากต่างประเทศมีได้อยู่ที่การมีระบบ National Single Window เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับกรณีฐานกฎหมายที่รองรับเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ การยื่นข้อมูลครั้งเดียว การเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน การบริหารความเสี่ยง และการมีหน่วยงานเจ้าภาพที่มีอำนาจประสานงานอย่างชัดเจน ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า เทคโนโลยีจะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อกฎหมายและโครงสร้างการบริหารสนับสนุนเทคโนโลยีนั้น ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องอย่างชัดเจนกับ Phan (2019) ซึ่งศึกษาผลของสนธิสัญญาอาเซียนต่อระบบกฎหมายของเวียดนาม และพบว่า ASEAN Single Window มิได้สร้างผลเฉพาะในระดับกฎหมาย แต่ยังเปลี่ยนกระบวนการบริหารภายในประเทศ ทำให้เกิด National Single Window กลไกคณะกรรมการระดับชาติ และการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างกระทรวงต่าง ๆ งานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของระบบ Single Window ของเวียดนามเกิดจากการปรับทั้งกฎหมายและวิธีปฏิบัติทางปกครองควบคู่กัน ซึ่งตรงกับข้อเสนอของงานวิจัยนี้ที่เห็นว่าประเทศ

ไทยควรสร้างกลไกเจ้าภาพกลางที่มีอำนาจเชื่อมโยงหน่วยงานอย่างจริงจัง ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ Maeng (2023) ที่ศึกษาระบบ Single Window ของสาธารณรัฐเกาหลี และพบเชิงประจักษ์ว่า การลดระยะเวลาของพิธีการศุลกากรสัมพันธ์กับการเพิ่มจำนวนการสำแดงและปริมาณการนำเข้า โดยระบบ Single Window มีส่วนสร้างสภาพแวดล้อมที่ช่วยให้หน่วยงานศุลกากรและผู้ประกอบการสามารถรองรับปริมาณการค้าเพิ่มขึ้นได้ ผลนี้ยืนยันว่า Single Window มีคุณค่าเมื่อสามารถลดระยะเวลาและภาระของกระบวนการได้จริง มิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงฟอร์มกระดาษเป็นแบบฟอร์มอิเล็กทรอนิกส์

ขณะเดียวกัน Duval, Wang, Utoktham, and Kravchenko (2019) เสนอว่า cross-border paperless trade เป็น trade facilitation รุ่นถัดไป ซึ่งสามารถลดต้นทุนทางการค้าได้มากกว่าการดำเนินการตาม WTO Trade Facilitation Agreement เพียงอย่างเดียว โดยเงื่อนไขสำคัญคือการรับรองข้อมูลและเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ข้ามพรมแดนร่วมกัน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ที่เสนอให้ประเทศไทยพัฒนา e-Phyto, e-CO และข้อมูลตรวจสอบย้อนกลับไปสู่ระดับที่ประเทศคู่ค้าสามารถยอมรับและใช้งานร่วมกันได้ ในด้านกลไกเชิงสถาบัน Sundram (2025) วิเคราะห์ network governance ในอาเซียนและพบว่าความร่วมมือระหว่างรัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้เสียมีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของความร่วมมือระดับภูมิภาค โดยเครือข่ายที่ตั้งอยู่บนความไว้วางใจ การพึ่งพากัน และกรอบสถาบันที่สนับสนุน จะสามารถจัดการปัญหาข้ามพรมแดนได้ดีกว่าระบบที่แต่ละหน่วยงานดำเนินงานแยกจากกัน ข้อค้นพบนี้ช่วยอธิบายเหตุผลว่าเหตุใดการพัฒนาระบบของไทยจึงต้องก้าวจากการเชื่อมฐานข้อมูลไปสู่การบริหารแบบเครือข่ายที่ทุกหน่วยงานมีเป้าหมาย กระบวนการ และความรับผิดชอบร่วมกัน นอกจากนี้ Shan and Yan (2025) ศึกษาการอำนวยความสะดวกทางการค้าสินค้าเกษตรภายใต้ RCEP และพบว่า การยกระดับ trade facilitation มีผลเชิงบวกต่อการค้าสินค้าเกษตร โดยเฉพาะองค์ประกอบด้าน e-commerce และระบบดิจิทัล ข้อค้นพบนี้สนับสนุนข้อเสนอของงานวิจัยปัจจุบันว่า การปฏิรูประบบส่งออกสินค้าเกษตรไทยต้องมองโครงสร้างดิจิทัลเป็นส่วนหนึ่งของความสามารถในการแข่งขัน มิใช่เพียงเครื่องมือทางธุรการของภาครัฐ

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การปฏิรูปกฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยควรประกอบด้วย Digital Legal Reform, Integrated Regulatory System, Risk-Based Regulation, Adaptive Trade Law และ Inclusive and Sustainable Regulation และสามารถบูรณาการกับหลักพุทธธรรมเป็น D-S-I Legal Innovation Model ซึ่งประกอบด้วย ธรรมาธิปไตยเป็นฐานคุณค่า สาราณียธรรมเป็นกลไกความร่วมมือ และอิทธิบาท 4 เป็นกลไกขับเคลื่อน โดยนำไปสู่แนวคิด Adaptive and Ethical Facilitative Law ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Song (2020) ซึ่งศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะกรอบความยั่งยืนที่มีฐานจากพุทธศาสนา และพบว่าสถาบันทางวัฒนธรรมและศาสนาสามารถมีบทบาทในการกำหนดกรอบความยั่งยืนที่เชื่อมเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ งานนี้สนับสนุนแนวคิดของการวิจัยปัจจุบันว่า หลักพุทธธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นฐานคุณค่าเชิงสถาบัน ให้แก่การออกแบบกฎหมายได้ โดยไม่จำเป็นต้องแทนที่หลักนิติรัฐหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในทำนองเดียวกัน Song (2021) เสนอว่าแนวคิดทางพุทธศาสนาสามารถขยายกรอบความยั่งยืนขององค์กรให้พ้นจากการมุ่งผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจระยะสั้นไปสู่การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ผลดังกล่าวสัมพันธ์กับ D-S-I Model

โดยเฉพาะมิติของธรรมาธิปไตย ซึ่งกำหนดให้กฎหมายต้องพิจารณาความถูกต้อง ประโยชน์ส่วนรวม และผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้เสียอย่างรอบด้าน

นอกจากนี้ Pusaksrikit and Assarut (2026) จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในบริบทไทยและตะวันตก พบว่าแนวคิดไทยให้ความสำคัญกับความพอประมาณ การพึ่งตนเอง และความยืดหยุ่นของชุมชน ขณะที่แนวคิดตะวันตกให้ความสำคัญกับความยุติธรรมเชิงกระจายและการปฏิรูปเชิงระบบ การนำทั้งสองแนวทางมาพิจารณาร่วมกันจึงสามารถสร้างกรอบความยั่งยืนที่ครอบคลุมมากขึ้น ข้อค้นพบนี้สนับสนุนการวิจัยปัจจุบันที่มีได้ใช้พุทธธรรมแทนหลักกฎหมายสมัยใหม่ แต่ใช้พุทธธรรมเป็นกรอบคุณค่าเสริมให้การปฏิรูปกฎหมายคำนึงถึงประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม และความยั่งยืนพร้อมกัน

สำหรับองค์ประกอบ S – Sāraṇīyadhamma ผลการวิจัยสอดคล้องกับ บุตโยธี เกื่อนช้าง และ เกสทอง (2568) ซึ่งพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายความร่วมมือโดยใช้หลักสาราณียธรรม 6 และพบว่า การสร้างเป้าหมายร่วม การประสานงาน การกำหนดกติกา การสร้างความสัมพันธ์ และการรักษาความร่วมมือ ทำให้รูปแบบเครือข่ายมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้ ข้อค้นพบดังกล่าวสนับสนุนการนำสาราณียธรรมมาใช้ใน D-S-I Model ในฐานะกลไกเชื่อมโยงหน่วยงานรัฐ ผู้ประกอบการ และเกษตรกร เพราะปัญหาการส่งออกสินค้าเกษตรเป็นปัญหาที่ไม่มีหน่วยงานใดสามารถแก้ไขได้โดยลำพัง

ส่วนองค์ประกอบ I – Iddhipāda สอดคล้องกับงานของ สงประสพ พระครูสุเมธปริยัติคุณ และ สามัคคี (2569) ที่ศึกษาการบริหารงานงบประมาณแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ตามหลักอิทธิบาท 4 และพบว่า ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาสามารถประยุกต์เป็นกลไกในการวางแผน การดำเนินงาน การติดตาม และการปรับปรุงงานให้เกิดประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ผลดังกล่าวสอดคล้องโดยตรงกับข้อเสนอของงานวิจัยนี้ที่นำอิทธิบาท 4 มาใช้กับ Adaptive Trade Law โดยเฉพาะวิมังสา ซึ่งเชื่อมโยงกับการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายและการปรับปรุงกฎหมายบนฐานข้อมูลอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรไทยอย่างยั่งยืน: พุทธนวัตกรรมทางกฎหมายภายใต้พลวัตการค้ายุคใหม่” คือ การพัฒนารอบแนวคิดใหม่สำหรับการปฏิรูปกฎหมายการส่งออกสินค้าเกษตรไทยที่เชื่อมโยงกฎหมาย สถาบัน ระบบดิจิทัล การบริหารความเสี่ยง และหลักคุณค่าทางพระพุทธศาสนา เข้าเป็นระบบเดียวกัน โดยมีสาระสำคัญ 3 ระดับ ดังนี้

ภาพที่ 1 D-S-I Legal Innovation Model

ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย และออกแบบภาพด้วย ChatGPT (OpenAI), 2026.

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ได้แนวคิดใหม่ว่า กฎหมายส่งออกสินค้าเกษตรควรพัฒนาไปสู่กฎหมายเชิงอำนวยความสะดวกและปรับตัวบนฐานคุณธรรม (Adaptive and Ethical Facilitative Law) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ ลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น เชื่อมโยงข้อมูล ใช้การกำกับตามความเสี่ยง ปรับตัวต่อกฎการค้าระหว่างประเทศ และคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้เสียทุกระดับ องค์ความรู้ี้สามารถสรุปเป็นกระบวนการได้ดังนี้ ปัญหากฎหมายและสถาบัน การปฏิรูปเชิงระบบ ไปสู่ธรรมาธิปไตย (D) สาราณียธรรม (S) อธิบาท 4 (I), Adaptive and Ethical Facilitative Law ไปสู่ประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม ความยั่งยืน ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ คือ การเสนอกรอบการปฏิรูปกฎหมายที่ไม่ได้มุ่งเพียงเพิ่มความรวดเร็วในการส่งออก แต่สร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมทางกฎหมาย และความยั่งยืนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบในการพัฒนากฎหมาย นโยบาย และระบบอำนวยความสะดวกทางการค้าของประเทศไทยในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

เนตรชนก สงประสพ, พระครูสุเมธปริยัติคุณ, และปรีชา สามัคคี. (2569). การบริหารงานงบประมาณโดยใช้การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ตามหลักอธิบาท 4 ของสถานศึกษาเครือข่ายโรงเรียนที่ 2 “ปัญญภาติ” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 11(2), 101–118.

กรมศุลกากร. (2568). *รายงานประจำปี 2568 กรมศุลกากร*. กรมศุลกากร.

- มณฑิรา บุตโยธี, วรกฤต เกื่อนช้าง, และธานี เกสทอง. (2568). รูปแบบการบริหารเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ตามหลักสารณียธรรม 6. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 8(2), 297–314.
<https://doi.org/10.14456/jra.2025.46>
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2564). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พลิจัมม์.
- สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า. (2569). *สนค. กางสถิติส่งออกสินค้าเกษตรไทย ปี 2568 “อุตสาหกรรมเกษตร” เครื่องยนต์หลักโตต่อเนื่อง 2 ปีซ้อน เร่งปรับโครงสร้างสู่ “เกษตรมูลค่าสูง” รับมือความท้าทายตลาดโลก*. กระทรวงพาณิชย์.
- Ajwang, F. (2020). Responsive regulation and its implications for smallholder participation in the Kenyan fresh fruit and vegetable export value chain. *The European Journal of Development Research*, 32(4), 1288–1311. doi:10.1057/s41287-019-00253-z.
- Duval, Y., Wang, T., Utoktham, C., & Kravchenko, A. (2019). Next-generation trade facilitation for Asian integration: Cross-border paperless trade. *Journal of Asian Economic Integration*, 1(1), 11–31. doi:10.1177/2631684618821473.
- European Commission. (2026). *Regulation on deforestation-free products*. Directorate-General for Environment.
- Kassem, H. S., Alotaibi, B. A., Aldosari, F. O., Herab, A., & Ghazy, R. (2021). Factors influencing smallholder orange farmers for compliance with GlobalGAP standards. *Saudi Journal of Biological Sciences*, 28(2), 1365–1373. doi:10.1016/j.sjbs.2020.11.070.
- Lounkaew, K. (2026). Dharmic governance: How Buddhist stakeholder ethics transform ESG implementation. *Journal of International Buddhist Studies*, 17(1), 1–27.
<https://doi.org/10.65680/79661712026>
- Maeng, C. (2023). An empirical study on trade facilitation by the Korean Government’s Single Window system. *Journal of Korea Trade*, 27(1), 101–118.
- Npueng, S., Oosterveer, P., & Mol, A. P. J. (2023). Global and local sustainable certification systems: Factors influencing RSPO and Thai-GAP adoption by oil palm smallholder farmers in Thailand. *Environment, Development and Sustainability*, 25, 6337–6362. doi:10.1007/s10668-022-02306-6.
- OECD. (2025). *Regulatory reform in Thailand: Reinforcing an effective regulatory environment*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/7892759c-en>

- OECD. (2026). *Facilitating trade in the Association of Southeast Asian Nations: Insights from recent OECD Trade Facilitation Indicators trends*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/71254407-en>
- Phan, H. D. (2019). The effects of ASEAN treaties in domestic legal orders: Evidence from Vietnam. *International Journal of Constitutional Law*, 17(1), 205–229. doi:10.1093/icon/moz004.
- Pongtanapaisan, T. (2024). The assessment of effect of non-tariff measure on Thai's agriculture goods and agro industrial goods export. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 2(4).
- Pusaksrikit, T., & Assarut, N. (2026). Sufficiency economy across cultures: Insights from Thai and Western approaches. *Sustainable Development*, 34(1), 1255–1269. doi:10.1002/sd.70314.
- Santeramo, F. G., & Lamonaca, E. (2019). The effects of non-tariff measures on agri-food trade: A review and meta-analysis of empirical evidence. *Journal of Agricultural Economics*, 70(3), 595–617. doi:10.1111/1477-9552.12316.
- Shan, S., & Yan, Y. (2025). Trade facilitation and sustainable agricultural trade in the RCEP: Empirical evidence from China's heterogeneous impacts. *Sustainability*, 17(17), 7640. doi:10.3390/su17177640.
- Song, H.-C. (2020). Sufficiency economy philosophy: Buddhism-based sustainability framework in Thailand. *Business Strategy and the Environment*, 29, 2995–3005. <https://doi.org/10.1002/bse.2553>
- Song, H.-C. (2020). Sufficiency economy philosophy: Buddhism-based sustainability framework in Thailand. *Business Strategy and the Environment*, 29(8), 2995–3005. doi:10.1002/bse.2553.
- Song, H.-C. (2021). Buddhist approach to corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*. doi:10.1002/bse.2787.
- Sundram, P. (2025). Network governance in ASEAN: Fostering regional cooperation and integration. *Frontiers in Political Science*, 7, 1434595. doi:10.3389/fpos.2025.1434595.
- World Trade Organization. (1995). *Agreement on the application of sanitary and phytosanitary measures*. WTO SPS Agreement.